

Hoge Raad

Citation for published version (APA):

de Groot, G-R. (1995). Hoge Raad: 28 oktober 1994, nr. 280. *Nederlandse Jurisprudentie*, 1500-1510.

Document status and date:

Published: 01/01/1995

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

naamloze vennootschap, die overeenkomstig het toepasselijke nationale recht en de statuten zelf tot stand is gekomen en waarbij een bepaald gerecht van een verdragsluitende staat is aangewezen voor de kennisgeving van geschillen tussen de vennootschap en haar aandeelhouders, is een overeenkomst tot aanwijzing van een bevoegde rechter in de zin van artikel 17 Executieveverdrag.

2) Ongeacht de wijze waarop de aandelen zijn verworven, moet ten aanzien van iedere aandeelhouder aan de vormvereisten van artikel 17 worden geacht te zijn voldaan, wanneer de forumclausule in de statuten van de vennootschap is opgenomen en deze op een voor hem toegankelijke plaats zijn neergelegd of in een openbaar register zijn ingeschreven.

3) Aan het vereiste van voldoende bepaaldheid van de rechtsbetrekking waaruit geschillen kunnen ontstaan, in de zin van artikel 17, is voldaan, wanneer de in de statuten van een vennootschap opgenomen forumclausule aldus kan worden uitgelegd, dat zij betrekking heeft op de geschillen tussen de vennootschap en haar aandeelhouders als zodanig.

4) Het staat aan de verwijzende rechter, de voor hem ingeroepen forumclausule uit te leggen, ten einde te bepalen op welke geschillen zij van toepassing is.

Nr. 280

HOGE RAAD

28 oktober 1994, rek.nr. 8481

(Mrs. Royer, Mijnsen, Korthals Altes, Neleman, Heemskerk; A-G Mok; m.nt. GRdG)
RvdW 1994, 216

Nationaliteitsrecht. Optieverklaring o.g.v. Overeenkomst Nederland-Indonesië over toescheiding staatsburgers. Motiveringsplicht Staat. Taak rechter.

Juist zijn de uitgangspunten van het middel dat in procedures op de voet van art. 17 Rijkswet op het Nederlanderschap – waarbij niet in een tweede feitelijke instantie is voorzien – de rechter zich met betrekking tot het onderzoek naar de feiten die voor de vaststelling van de nationaliteit van belang zijn, niet lijdelijk behoort op te stellen, alsmede dat, nu verzoekster ten tijde van de souverainiteitsoverdracht haar Nederlandse nationaliteit had behouden, terwijl de Staat stelt dat zij de nationaliteit sedertdien – door het doen van een optie – heeft verloren, het op de weg van de Staat ligt om de juistheid van die stelling te staven.

De rechtbank had in het licht van deze uitgangspunten en in aanmerking genomen het grote belang dat voor een persoon met zijn nationaliteit kan zijn gemoeid, tegenover verzoeksters gemotiveerde bestrijding van de gestelde

betekenis en draagwijdte van het overgelegde geschrift (zie arrest r.o. 3.2), niet enkel uit dat geschrift mogen afleiden dat verzoekster op rechtsgeldige wijze voor de Indonesische nationaliteit heeft geopteerd, zulks zonder nadere motivering en zonder tenminste van de Staat overlegging te verlangen van de aflevering van de Indonesische Staatscourant, waarin de door hem gestelde optie was gepubliceerd, en van een desbetreffend duplicaat of gewaarmerkt afschrift als bedoeld in art. 12 OTS.

(Rijkswet op het Nederlanderschap art. 17; Toescheidingsovereenkomst Nederland-Indonesië (d.d. 21 dec. 1949) art. 3, 12, 13)

Elsa Wilhelmina Halsamer, te Surabaya, Indonesië, verzoekster tot cassatie, adv. mr. A.P. Kranenburg,

tegen

De Staat der Nederlanden (Ministerie van Justitie), te 's-Gravenhage, verweerder in cassatie, niet verschenen.

Rechtbank:

1. De procedure

Bij verzoekschrift ingekomen ter griffie op 5 maart 1993 heeft Halsamer aan de rechtbank verzocht om vast te stellen dat zij de Nederlandse nationaliteit, die zij bij haar geboorte op 31 augustus 1929 verkreeg, na 16 november 1951 heeft behouden.

De behandeling van het verzoekschrift is bij beschikking van deze rechtbank en kamer van 12 maart 1993 vastgesteld op 26 mei 1993. Bij die behandeling waren aanwezig: de raadsman van verzoekster, Mr M. van der Bent alsmede de heer R. Thümann, namens de stichting Oost West, Thuis Best, de heer J. van den Broek, Hoofd onderafdeling nationaliteit van het Ministerie van Justitie en Mr A.C.M. Welschen, officier van justitie.

Mr Van der Bent heeft het verzoekschrift toegelicht overeenkomstig de inhoud van zijn pleitnotitie, welke hij aan de rechtbank heeft overgelegd.

De heer Van den Broek heeft het standpunt van de Staat naar voren gebracht. De stukken zijn vervolgens in handen van de officier van justitie gesteld teneinde een conclusie te nemen.

Op 22 juni 1993 heeft Mr M. van der Bent een fax naar de griffie gezonden met verzoek de zaak aan te houden om hem in de gelegenheid te stellen via de heer Thümann in Indonesië bij de landrechter te Surabaya een copie van het originele optieformulier van verzoekster op te vragen en dit formulier alsnog in het geding te brengen.

Mr Van der Bent heeft vervolgens bij fax van 27 juli 1993 laten weten toch niet in staat te zijn om bedoelde optieverklaring over te leggen.

De rechtbank heeft hierop de officier van justitie verzocht te concluderen. De conclusie van

de officier van justitie dd. 27 oktober 1993 strekt tot afwijzing van het verzoek.

2. De feiten

2.1. Door Halsamer is onder meer overgelegd:

- een copie van een uittreksel van de Burgerlijke Stand te Loemadjang, inhoudende dat uit het register van geboorten blijkt dat verzoekster te Loemadjang op 31 augustus 1929 is geboren als dochter van Philip Hugo Halsamer en Raden Ajoe Moetmainah;

- een (slecht leesbare) copie van een Surat Tjatan dd. 16 november 1951 no. 359/1951;

- een copie van een Nederlandse vertaling van een schriftelijke verklaring, no. 359/1951, opgemaakt te Surabaya op 16 november 1951 en ondertekend door de Chef de bureau van het landgerecht (R. Moehammad Amin) namens de Hoofd Landrechter te Surabaya Mr R. Soeparto, inhoudende dat Halsamer op 16 november 1951 vrijwillig verklaart voor het Indonesisch Staatsburgerschap te opteren en dat die verklaring was getekend door E. Halsamer.

2.2. Voorts staat vast,

- dat vader van Halsamer vanaf zijn geboorte Nederlander was en dat haar moeder de Nederlandse nationaliteit heeft verkregen door haar huwelijk met P.H. Halsamer.

- dat Halsamer en haar ouders behoorden tot de personen, omschreven als groep A, categorieën 2 en 3 in het schematisch overzicht behorend bij de Overeenkomst betreffende Toescheiding van Staatsburgers (hierna: OTS).

- dat Halsamer op 27 december 1949 ingevolge artikel 3 OTS de Nederlandse nationaliteit behield.

3. De stellingen van Halsamer

De stellingen van Halsamer komen op het volgende neer:

I Artikel 3 OTS houdt niet in dat opteren voor de Indonesische nationaliteit ook verlies van de Nederlandse nationaliteit tot gevolg heeft.

II Er is geen sprake van een rechtsgeldige optie omdat verzoeksters wil om te opteren niet in volle vrijheid en zonder druk tot stand is gekomen.

III Door de werking van het Koninklijk Besluit van 28 december 1951 (Stb. 1951 nr 603) heeft Halsamer de Nederlandse nationaliteit niet verloren.

4. Standpunt van de Staat

Ten aanzien van de stelling sub I heeft de Staat onverkort vastgehouden aan zijn in de zaak van De Bijl/Staat, rekestnummer 92.5960 naar voren gebrachte standpunt.

Dit standpunt houdt in dat noch de tekst van de OTS noch de wetsgeschiedenis, noch de literatuur en rechtspraak er twijfel over laten bestaan dat optie voor de Indonesische nationaliteit verlies van het Nederlandschap met zich meebrengt.

Voorts is de Staat van mening dat Halsamer

destijds rechtsgeldig heeft geopteerd. Het overgelegde exemplaar van de verklaring is een uittreksel en geen copie van de originele verklaring. Het ontbreken van de handtekening op dit uittreksel wil niet zeggen dat het origineel niet is getekend en ook overigens is de verklaring naar het oordeel van de Staat duidelijk.

Over de werking van het Koninklijk Besluit van 28 december 1951, nr 603 heeft de vertegenwoordiger van de Staat opgemerkt dat de terugwerkende kracht van dit besluit voor Halsamer hoogstens tot de datum van haar optie kan hebben gewerkt.

5. Conclusie van de officier van justitie

De officier van justitie heeft geconcludeerd tot afwijzing van het verzoek.

Voor de sub 3 onder I weergegeven stelling van verzoekster verwijst de officier naar de beschikking van deze rechtbank in de zaak H.L. de Bijl, rekestnummer 92.5960.

Ten aanzien van het door verzoekster sub 3 onder II gestelde acht de officier van justitie het niet aannemelijk geworden dat verzoekster indien zij zich ervan bewust zou zijn geweest dat zij de Nederlandse nationaliteit daarmee zou verliezen, niet zou hebben geopteerd voor de Indonesische nationaliteit. Ten aanzien van het door verzoekster sub 3 onder III gestelde is de officier van mening dat het door haar genoemde Koninklijk Besluit geen regeling bevat voor personen die hun Nederlandse nationaliteit hadden verloren door optie in de zin van artikel 3 OTS.

6. Beoordeling van het verzoek

ad I: Halsamer baseert zich voor deze stelling op:

- a) het ontbreken van de optieverwerpingsbevoegdheid in de tekst van artikel 3 OTS,

- b) de woorden „dan wel” in de considerans van de OTS,

- c) de geschiedenis van art. 3 OTS,

- d) de eis van rechtszekerheid,

- e) het feit dat de OTS een uitputtende regeling is en was en er geen plaats is voor een beroep op de Wet op Nederlandschap en Ingezetenschap van 1892,

- f) het feit dat het hebben van twee nationaliteiten volgens de OTS niet was uitgesloten.

De rechtbank merkt hierover het volgende op:

- ad a) De raadsman van Halsamer stelt in zijn pleidooi kennis te hebben genomen van de stukken in de zaak De Bijl/Staat, rekestnummer 92.5960. In de beschikking in deze zaak heeft de rechtbank reeds overwogen dat de artikelen 6 en 7 OTS, waarin die verwerpingsbevoegdheid wel is opgenomen, uitzonderingsbepalingen zijn en dat gekeken moet worden naar artikel 5 OTS.

Uit de redactie van dit laatste artikel blijkt duidelijk dat bezit van de Indonesische en Nederlandse nationaliteit tezamen uitgesloten is. Het oordeel van de rechtbank is thans niet an-

ders. Halsamers beroep op het ontbreken van de verwerpingsbevoegdheid in artikel 3 OTS kan haar derhalve niet baten.

ad b) Vervolgens stelt Halsamer dat de Staatssecretaris van Justitie naar haar oordeel uit de woorden „dan wel” zoals deze voorkomen in de considerans van de OTS een onjuiste conclusie trekt.

Volgens Halsamer blijkt uit die woorden dat het de bedoeling van de OTS was om op het moment van de toescheiding zo veel mogelijk meervoudige nationaliteit te voorkomen maar zegt dit nog niets over de vraag of het op grond van de OTS uitgesloten is dat bepaalde personen na de datum van toescheiding alsnog een meervoudige nationaliteit krijgen, te weten naast de Indonesische de Nederlandse nationaliteit (blz. 9, pleitnota dd. 20.1.1993).

De rechtbank deelt deze visie van Halsamer niet.

In de bijlagen bij de Handelingen der Tweede Kamer, stuk nr 1478 1-6, blz 18 staat, voorzover hier van belang,:

„Het lag voor de hand, dat allereerst die grote groepen vielen te onderscheiden:

die der Nederlanders, die der uitheemse onderdanen-niet-Nederlanders en die der tot de inheemse bevolking behorende onderdanen-niet Nederlanders. Bij de toescheiding van al deze Nederlandse onderdanen zou *vanzelfsprekend* (cursivering rechtbank) het scheppen van een dubbele nationaliteit ook binnen de Unie dienen te worden vermeden.

De mate van verbondenheid tot elk der beide soevereine staten ... zou nader kunnen worden bepaald, zowel door de woonplaats als geboorte, terwijl verder rekening zou dienen te worden gehouden met de eigen wil van de betrokkene ...”

„Voor de Nederlanders meende de commissie aldus te kunnen volstaan met een bepaling dat het Nederlanderschap zou worden behouden, doch dat aan Nederlanders die in Indonesië woonachtig waren een recht tot optie van het Indonesisch staatsburgerschap zou worden gegeven.”

Uit laatstgenoemde citaten leidt de rechtbank af dat de optie in artikel 3 OTS onder meer is bedoeld om bij de verdeling in Indonesiërs en Nederlanders aan de eigen wil van de betrokkenen tegemoet te komen en dat degenen die op grond van de criteria woonplaats of geboorte aan de ene staat, in casu Nederland, waren toegescheiden op grond van hun daartoe kenbaar gemaakte wil alsnog, binnen een bepaalde periode, aan de andere staat, in casu Indonesië, konden worden toegescheiden.

ad c) In de ontwerptekst van artikel 3 OTS is het beginsel vastgelegd, dat bij optie voor de Indonesische nationaliteit de Nederlandse nationaliteit verloren gaat en uit het enkele feit dat de ontwerptekst en de definitieve tekst verschillen mag, zonder dat er daarvoor enige aanwijzing is, niet geconcludeerd worden dat het bovengenoemde beginsel is verlaten.

ad d) Volgens Halsamer blijkt uit door haar in haar verzoekschrift genoemde rechtspraak van de Hoge Raad dat de rechtszekerheid zich ertegen verzet dat aan artikel 3 OTS een werking wordt toegekend die niet rechtstreeks voortvloeit uit de tekst van die bepaling. Nu hierboven ad I a reeds is overwogen dat uit de tekst van artikel 3 zelf kan worden afgeleid dat bij de keuze voor de Indonesische nationaliteit de Nederlandse nationaliteit verloren gaat en dat artikel 6 en 7 OTS uitzonderingsbepalingen zijn gaat dit argument van Halsamer naar het oordeel van de rechtbank niet op.

ad e) Nu naar het oordeel van de rechtbank uit de OTS zelf voortvloeit dat de in artikel 3 OTS geregelde optie voor de Indonesische nationaliteit de Nederlandse nationaliteit verloren deed gaan, kan dit argument verder onbesproken blijven.

ad f) Halsamer verwijst voor deze stelling onder meer naar artikel 6 OTS. De rechtbank heeft hierboven ad I a al aangegeven van oordeel te zijn dat artikel 6 een uitzonderingsbepaling is en dat gekeken moet worden naar de hoofdregel van artikel 5.

ad II: Halsamer is van mening dat er geen sprake van een rechtsgeldige optie is omdat haar handtekening ontbreekt op het optiefornulier.

De rechtbank kan Halsamer hierin niet volgen. De door Halsamer overgelegde en hierboven sub 2.1. vermelde schriftelijke verklaring draagt Halsamers naam en er blijkt op geen enkele manier uit dat het verzoek is gedaan door haar werkgever of dat Halsamer het verzoek niet zou hebben getekend, zoals zij betoogt. De rechtbank gaat daarom uit van de rechtsgeldigheid van de optie.

Vervolgens stelt Halsamer dat de optie niet in volle vrijheid is afgelegd omdat zij haar dienstverband alleen kon voortzetten als zij de Indonesische nationaliteit aannam.

Halsamer stelt onvoldoende om aannemelijk te maken dat zij in 1950 niet bewust en uit vrije wil heeft gekozen voor de continuering van haar werkkring.

Indien zij bij haar optie onvoldoende onder ogen heeft gezien, dat zij daarmee haar Nederlandse nationaliteit prijs gaf komt dit voor haar risico.

De rechtbank is daarom van oordeel dat Halsamer destijds bewust en uit vrije wil te kennen heeft gegeven dat zij Indonesische wilde worden.

ad III: Tenslotte heeft de raadsman van Halsamer ter terechtzitting nog aangevoerd dat de Nederlandse nationaliteit van Halsamer niet verloren was gegaan door de werking van het Koninklijk Besluit van 28 december 1951.

Ook deze stelling gaat niet op. Dit besluit verleende (met terugwerkende kracht) verlof om in krijgsmiddele/staatsdienst voor de Republiek Indonesië te treden zonder dat daarvan het gevolg was dat de Nederlandse nationaliteit verloren ging.

Zoals hierboven overwogen is de Nederlandse nationaliteit voor Halsamer echter verloren gegaan door haar optie op grond van artikel 3 OTS en niet door haar dienstbetrekking bij de DPLT.

7. Conclusie

Het verzoek van Elsa Wilhelmina Halsamer tot vaststelling van haar Nederlandse nationaliteit dient derhalve te worden afgewezen.
(enz.)

Cassatiemiddel:

Ten onrechte, althans op onvoldoende naar de eis der Wet met redenen omklede gronden, heeft de Rechtbank overwogen en recht gedaan als vermeld in de (hier als ingelast aan te merken) beschikking waarvan beroep, zulks om de navolgende mede in onderling verband in aanmerking te nemen redenen:

1. Halsamer heeft de Rechtbank (op grond van artikel 17 van de Rijkswet op het Nederlanderschap 1984 Stb. 628, 629) verzocht om vast te stellen dat zij de Nederlandse nationaliteit heeft (behouden).

2. Het gaat in onderhavige zaak nog om de vraag of Halsamer overeenkomstig art. 3 van de Overeenkomst betreffende de Toescheiding van Staatsburgers (OTS), opgenomen in de Wet „Souvereiniteitsverdrag Indonesië” (Wet van 21 december 1949, Stb. J 570) heeft geopteerd voor de Indonesische nationaliteit.

3. Halsamer (geboren op 31 augustus 1929) was sinds 31 augustus 1947 meerderjarig in de zin van art. 1 OTS. Als meerderjarige Nederlander, geboren in Indonesië, was zij op grond van art. 3 OTS bevoegd uiterlijk op 27 december 1951 (binnen de termijn als bedoeld in art. 13 OTS) te verklaren dat zij de Indonesische nationaliteit verkoos.

4. Uit art. 12 OTS volgt dat verklaringen van verkiezing van nationaliteit kunnen worden *afgelegd voor of toegezonden aan* bepaalde autoriteiten waaronder de gewone dagelijkse rechter van de betreffende persoon.

5. Indien Halsamer mondeling ten overstaan van, of schriftelijk gericht tot, (ondermeer) haar „gewone dagelijkse rechter” een dergelijke wilsverklaring heeft afgelegd, heeft zij de Nederlandse nationaliteit verloren.

6. Het cassatieberoep richt zich met name tegen de navolgende overwegingen (onder 6, ad II, p. 5) van de Rechtbank:

„Halsamer is van mening dat er geen sprake van een rechtsgeldige optie is omdat haar handtekening ontbreekt op het optieformulier. De rechtbank kan Halsamer hierin niet volgen. De door Halsamer overgelegde en hierboven sub 2.1. vermelde schriftelijke verklaring draagt Halsamers naam en er blijkt op geen enkele manier uit dat het verzoek is gedaan door haar werkgever of dat Halsamer het verzoek niet zou hebben getekend, zoals zij betoogt. De rechtbank gaat

daarom uit van de rechtsgeldigheid van de optie.”

7. De Rechtbank komt ten onrechte tot de conclusie dat Halsamer voor de Indonesische nationaliteit heeft geopteerd zodat zij de Nederlandse nationaliteit heeft verloren. Hieronder zal Halsamer haar klachten tegen de beschikking van de Rechtbank nader uiteenzetten.

Onderdeel I

8.1 Ten onrechte heeft de Rechtbank overwogen:

„Halsamer is van mening dat er geen sprake van een rechtsgeldige optie is omdat haar handtekening ontbreekt op het optieformulier”

(cursivering toegevoegd).

De Rechtbank gaat ten onrechte, zonder nadere motivering, voorbij aan de essentiële stellingen van Halsamer dat:

a. zij *noch mondeling, noch schriftelijk* heeft geopteerd;

b. uit het (afschrift van het) niet door haar ondertekende stuk met nummer 359/1951 (productie 9 bij het inleidend verzoekschrift), niet haar wilsverklaring om voor de Indonesische nationaliteit te opteren kan worden afgeleid.

8.2 Halsamer heeft het navolgende gesteld:

„Verzoekschrift p. 11/12:

Verzoekster kon derhalve zowel mondeling als schriftelijk opteren voor de Indonesische nationaliteit binnen het tijdvak gelegen tussen 27 december 1949 en 27 december 1951 (art. 13 OTS). *Een mondelinge verklaring te opteren voor de Indonesische nationaliteit heeft verzoekster nooit afgelegd. Ook heeft zij geen schriftelijke verklaring opgesteld en toegezonden aan de daartoe bevoegde ambtenaar.* Verzoekster stelt dat haar werkgever vermoedelijk namens haar heeft geopteerd, zodat zij bij hem werkzaam zou kunnen blijven, aangezien zij anders als vreemdelinge Indonesië op 28 december 1951 diende te verlaten.”

„Verzoekster is van mening niet rechtsgeldig voor de Indonesische nationaliteit te hebben geopteerd, waarvan het ontbreken van haar handtekening op de optieverklaring getuigt.”

„In casu is de optieverklaring van 6 november 1951 door verzoekster niet ondertekend. *Niet blijkt derhalve van verzoeksters wil uitdrukkelijk en ondubbelzinnig voor de Indonesische nationaliteit te hebben geopteerd.* Zij is dan ook van mening niet rechtsgeldig, in de zin van de artt. 3 en 12 van de OTS, te hebben geopteerd voor de Indonesische nationaliteit”

(cursiveringen toegevoegd).

Pleitnotities p. 11/12:

„In het inleidend verzoekschrift heeft verzoekster gesteld niet rechtsgeldig voor de Indonesische nationaliteit te hebben geopteerd, waarvan het ontbreken van haar handtekening op de optieverklaring getuigt. Aangezien in casu de handtekening van verzoekster

op de optieverklaring ontbrak, kon ook geen legalisatie hiervan plaats hebben. Op grond van artikel 12 OTS, 2e lid diende de handtekening te worden gelegaliseerd. Hoe kan worden vastgesteld dat verzoekster heeft geopteerd voor de Indonesische nationaliteit indien zij haar handtekening nooit heeft geplaatst?"

„Verzoekster stelt dat haar werkgever vermoedelijk namens haar heeft geopteerd, zodat zij bij hem werkzaam zou kunnen blijven aangezien zij anders als vreemdelinge Indonesië op 28 december 1951 diende te verlaten. Verzoekster werkte indertijd als administratieve kracht bij het Indonesische leger.”

8.3 De Rechtbank heeft de stellingen van Halsamer onjuist, althans in ieder geval te beperkt, opgevat. Halsamer heeft immers niet (slechts) betoogd dat door het ontbreken van haar handtekening de rechtsgeldigheid van de vermeende optie wordt aangetast. Zij heeft aangevoerd dat zij niet voor de Indonesische nationaliteit heeft geopteerd en dat uit het stuk met nummer 359/1951 niet het tegendeel kan worden afgeleid.

8.4 De uitleg van het verweer van Halsamer door de Rechtbank is derhalve onbegrijpelijk. De Rechtbank had de essentiële stellingen van Halsamer niet onbesproken mogen laten.

Onderdeel 2

9.1 Ten onrechte, althans op onvoldoende naar de eis der Wet met redenen omklede gronden, is de Rechtbank van de rechtsgeldigheid van de optie uitgegaan omdat:

1. de verklaring Halsamers naam draagt;

2. er uit de verklaring „op geen enkele manier” blijkt dat het verzoek is gedaan door Halsamers werkgever;

3. er uit de verklaring „op geen enkele manier” blijkt dat Halsamer het verzoek niet zou hebben getekend.

9.2 De gevolgtrekking die de Rechtbank uit het stuk met nummer 359/1951 maakt is onbegrijpelijk. Halsamer betwist zowel de inhoud van „de optieverklaring” als dat zij die (voor akkoord) heeft ondertekend. De Rechtbank had moeten onderzoeken of uit het stuk afdoende blijkt dat Halsamer, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk, heeft geopteerd. Daarbij is van belang of Halsamer het stuk heeft ondertekend. Uit ondertekening zou immers kunnen worden afgeleid dat het stuk de wilsverklaring van Halsamer weergeeft.

9.3 De Rechtbank had haar beslissing moeten motiveren met hetgeen zij uit het stuk met nummer 359/1951 kon afleiden en niet met hetgeen er niet uit blijkt. Het is onbegrijpelijk dat de Rechtbank ervan uit gaat dat Halsamer heeft getekend omdat niet uit het stuk blijkt dat zij niet getekend heeft. Eveneens onjuist is de redenering van de Rechtbank dat zij uitgaat van de rechtsgeldigheid van de optie omdat uit bedoeld stuk niet blijkt dat „het verzoek” door de werkgever van Halsamer is gedaan.

9.4 Ter verduidelijking van haar standpunt geeft Halsamer het navolgende voorbeeld. Indien partijen twisten over het bestaan van een koopovereenkomst en het de vraag is of met een niet door de vermeende koper ondertekend „koopcontract” kan worden bewezen dat sprake is van wilsovereenstemming, kan de rechter die over het betreffende geschil moet oordelen uiteraard niet volstaan met te verwijzen naar het feit dat het contract de naam van de vermeende koper draagt en dat er uit het contract niet blijkt dat het niet is ondertekend of dat een derde de koopovereenkomst heeft gesloten.

9.5 Het valt overigens op dat de Rechtbank in haar hierboven onder 6 geciteerde overwegingen het stuk met nummer 359/1951 het „optieformulier” respectievelijk het (blijkbaar door Halsamer gedane) „verzoek” noemt. Echter, volgens de tekst van genoemd stuk, ondertekend door R. Moehammad Amin, zou een rechter te Surabaya verklaren dat Halsamer voor hem een optieverklaring heeft afgelegd.

Onderdeel 3

10.1 Ten onrechte is de Rechtbank, zonder nadere motivering, voorbijgegaan aan het verzoek van Halsamer om de Staat te gelasten de „originele optieverklaring” in het geding te brengen en heeft zij verzuimd om de Staat te verzoeken stukken te verstrekken ter onderbouwing van zijn standpunt dat Halsamer heeft geopteerd. De Rechtbank is er ten onrechte (impliciet) van uitgegaan dat Halsamer moet aantonen dat zij geen optieverklaring heeft afgelegd.

10.2 Tevergeefs heeft (de advocaat van) Halsamer zelf getracht om originele stukken betreffende de vermeende optie te verkrijgen. Namens Halsamer is aan de Rechtbank het navolgende medegedeeld:

Brief van 22 juni 1993:

„Aangezien ter zitting van 26 mei j.l. het Ministerie van Justitie geen door verzoekster ondertekende optieverklaring heeft kunnen tonen, hetgeen het Ministerie wel heeft gedaan in de zaak „De Bijl” (requestrn. 92.5960), twijfel ik er thans sterk aan of de door verzoekster in het geding gebrachte optieverklaring wel een afschrift is.”
Brief van 27 juli 1993:

„Van de heer Thüman, die op of omstreeks 25 juni jl. naar Surabaya is afgereisd, heb ik tot op heden niets meer vernomen.

Ook op mijn brief van 4 juni jl. aan de landrechter te Surabaya, waarin ik hem verzoek mij een kopie van de originele (getekende) optieverklaring te willen toesturen heb ik tot op heden geen reactie ontvangen. Bijgaand treft U aan een kopie van deze brief.

Aangezien ik er aan twijfel of de door verzoekster E.H. Halsamer in geding gebrachte optieverklaring wel een afschrift is, geef ik u in overweging de Staat (Ministerie van Justitie) te gelasten de originele optieverklaring, althans een door verzoekster ondertekende

optieverklaring, alsnog in het geding te brengen."

10.3 Het staat vast dat Halsamer in ieder geval tot 1951 de Nederlandse nationaliteit heeft gehad. De Staat als belanghebbende betwist haar Nederlanderschap. In dergelijke gevallen zal de Staat de feiten en omstandigheden moeten aantonen die Halsamer de Nederlandse nationaliteit hebben doen verliezen. (Zie G.R. de Groot, M. Tratnik, Nationaliteitsrecht, 1986 p. 131.)

10.4 De Griffier van de Rechtbank heeft bij brief d.d. 3 september 1993 medegedeeld dat de Rechtbank de zaak niet zal aanhouden om de Staat in de gelegenheid te stellen de originele optieverklaring in het geding te brengen omdat een vertegenwoordiger van de Staat tijdens de behandeling van een andere zaak heeft medegedeeld dat stukken over opties uitgebracht ten overstaan van de Indonesische autoriteiten niet in bezit zijn van de Nederlandse autoriteiten.

De Rechtbank had de Staat in de gelegenheid moeten stellen om *in deze zaak* de „originele optieverklaring" te overleggen. Indien de Staat vervolgens zou verklaren hiertoe niet in staat te zijn had de Rechtbank *in haar beschikking* moeten motiveren óf, en zo ja waarom, ondanks het ontbreken van de originele verklaring naar haar oordeel toch (door de Staat) is aangetoond dat Halsamer de optie heeft afgelegd.

10.5 Van de Staat kan in ieder geval worden verlangd dat hij de op grond van art. 12 OTS destijds aan de Nederlandse regering toegezonden „duplicaten of gewaarmerkte afschriften" van de vermeende afgelegde optieverklaring en een afschrift van de op grond van dat artikel gedane publicatie in de Staatscourant van Indonesië in het geding brengt.

10.6 Halsamer merkt nog op dat de rechter in procedures op grond van artikel 17 van de Rijkswet op het Nederlanderschap (waarvoor geen hoger beroep openstaat) actief de feiten op grond waarvan de nationaliteit van de verzoeker vastgesteld moet worden dient te onderzoeken. (Zie A.C. van der Blink, De procedure tot vaststelling van het Nederlanderschap 1989, p. 9-11.)

Conclusie A-G mr. Mok:

1. Korte beschrijving van de zaak

1.1. Mevrouw Halsamer, verzoekster van cassatie, geboren in Indonesië op 31 augustus 1929, heeft op 27 december 1949 de Nederlandse nationaliteit, die zij sinds haar geboorte bezat, behouden (art. 3 Overeenkomst betreffende toescheiding van staatsburgers – hierna: OTS¹).

1. Overeenkomst betreffende de toescheiding van staatsburgers tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek der Verenigde Staten van Indonesië, opgenomen in de Wet Souvereiniteitsoverdracht Indonesië van →

Volgens art. 3 van de OTS behielden meerderjarige Nederlanders bij de soevereiniteitsoverdracht de Nederlandse nationaliteit, doch waren zij bevoegd, indien zij in Indonesië waren geboren of aldaar tenminste zes maanden woonachtig waren, binnen een bepaalde termijn te verklaren dat zij voor de Indonesische nationaliteit opteeden.

1.2. Halsamer heeft zich op grond van art. 17 van de Rijkswet op het Nederlanderschap (RN) tot de rechtbank in Den Haag gewend met het verzoek vast te stellen dat zij de Nederlandse nationaliteit had behouden².

Bij het inleidend verzoekschrift bevond zich een schriftelijke verklaring d.d. 16 november 1951 van de landrechter te Surabaya³, waaruit blijkt dat Halsamer voor de Indonesische nationaliteit heeft geopteed⁴.

1.3. Het verzoekschrift steunde volgens de rechtbank op drie stellingen (ro. 3 en ro. 6, ad II):

I. Art. 3 OTS houdt niet in dat opteren voor de Indonesische nationaliteit ook verlies van de Nederlandse nationaliteit tot gevolg heeft;

II. Er is geen sprake van een rechtsgeldige optie omdat verzoeksters wil om te opteren niet in volle vrijheid en zonder druk tot stand is gekomen, terwijl op de verklaring van de landrechter Halsamers handtekening ontbreekt;

III. Door de werking van het KB van 28 december 1951, Stb. 603, heeft Halsamer de Nederlandse nationaliteit niet verloren.

Bij beschikking van 19 januari 1994 heeft de rechtbank deze stellingen verworpen en het verzoek, overeenkomstig de conclusie van de o.v.j., afgewezen.

1.4. Tegen die beschikking heeft Halsamer beroep in cassatie ingesteld bij een verzoekschrift dat op 21 maart 1994 (een maandag, dus tijdig) bij de Hoge Raad is binnengekomen.

Het beroep steunt op een uit drie onderdelen bestaand middel. Het middel heeft geheel betrekking op de afwijzing van Halsamers stelling dat zij de overgelegde verklaring van de landrechter niet had ondertekend.

→ 21 december 1949, Stb. J 570, S & J 209, 1994, p. 197 e.v.

2. Uit de gedingstukken (prod. 5 bij inleidend rekest) blijkt dat Halsamer een (Nederlandse) bijstandsuitkering heeft gevraagd. De Nederlandse ambassade te Jakarta heeft haar op 8 mei 1992 bericht dat zij daarvoor niet in aanmerking kwam. Aannemend dat zij tegen de daarin besloten afwijzing geen rechtsmiddel heeft aangewend, kon zij m.i. een beroep doen op art. 17 RN. Uit de formulering van het eerste lid daarvan is af te leiden dat de formele rechtskracht van de afwijzing van het verzoek om een bijstandsuitkering daaraan niet in de weg staat.

3. Huidige spelling: Surabaya.

4. Tot de gedingstukken behoort als dossierstuk nr. 3 een Nederlandse vertaling van het document.

2. Bespreking van het cassatiemiddel

2.1. In het inleidend verzoekschrift⁵ heeft Halsamer betoogd dat zij nooit een mondelinge optieverklaring heeft afgelegd en evenmin een schriftelijke verklaring heeft opgesteld en ondertekend. Zij heeft een vermoeden uitgesproken dat haar werkgever namens haar heeft geopteerd, aangezien zij anders als vreemdelinge Indonesië op 28 december 1951 had dienen te verlaten.

De rechtbank heeft deze stelling verworpen (ro. 6, ad II). Zij heeft overwogen dat de overgelegde verklaring Halsamers naam draagt en dat daaruit niet blijkt dat het verzoek is gedaan door verzoeksters werkgever of dat Halsamer het verzoek niet zou hebben getekend.

2.2.1. *Onderdeel 3*, dat ik als eerste zal behandelen, klaagt erover dat de rechtbank (zonder nadere motivering) voorbij is gegaan aan het verzoek van Halsamer om de Staat te gelasten de „originele optieverklaring” in het geding te brengen en heeft verzuimd de Staat te gelasten stukken te verstrekken ter onderbouwing van zijn standpunt dat Halsamer heeft geopteerd.

2.2.2. Het bedoelde verzoek is niet in het inleidend rekest of (voor zover uit het p.-v. af te leiden) ter zitting gedaan, maar per brief van Halsamers raadsman aan de rechtbank van 27 juli 1993⁶ (d.w.z. na de zitting die op 26 mei 1993 plaats vond). Dat verzoek hield in de Staat te gelasten de originele optieverklaring, althans een door Halsamer getekende optieverklaring, in het geding te brengen.

De griffier heeft hierop namens de kamerpresident op 3 september 1993 geantwoord⁷ dat de vertegenwoordiger van de Staat in een aan de onderhavige zaak identieke zaak had medege-deeld

„dat de opties indertijd zijn uitgebracht ten overstaan van de Indonesische autoriteiten en dat deze stukken derhalve niet in het bezit zijn van de Nederlandse autoriteiten, zodat aan de Staat niet het verwijt kan worden gemaakt dat de Staat de optieverklaring van verzoekster niet overlegt.

Dit betekent dat de rechtbank anders dan u in overweging heeft gegeven de zaak niet zal aanhouden om de Staat de originele optieverklaring in het geding te (doen) brengen”.

2.2.3. De procedure volgens art. 17 NR heeft een betrekkelijk informeel karakter, samenhangend met de omstandigheid dat het nationaliteitsrecht zich op de grens van burgerlijk recht en bestuursrecht bevindt⁸. Het is een rekestprocedure waarop art. 18, lid 1, een (beperkt) aantal

bepalingen uit de regeling van rekestprocedures in titel 1:12 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (waaronder *niet* art. 429a) van toepassing heeft verklaard. Er geldt een vrij bewijsstelsel en de rechter is niet lijdelijk⁹.

Het lijkt mij daarom dat de rechtbank terecht aandacht heeft geschonken aan de genoemde brief van de raadsman van verzoekster. Een andere vraag is of zij dit op de juiste wijze heeft gedaan.

De vierde alinea van art. 12 OTS luidt:

„De gedurende een kalendermaand afgelegde verklaringen worden in de daarop volgende maand in de staatscourant van de staat, wiens ambtenaren daarvan kennis hebben genomen, gepubliceerd, terwijl duplicaten of gewaarmerkte afschriften dier verklaringen maandelijks aan de regering van de andere staat worden toegezonden.”

Dat, wanneer een optie is uitgebracht ten overstaan van de Indonesische autoriteiten, de Nederlandse autoriteiten *derhalve* niet in het bezit zijn van de stukken, strookt niet met die bepaling. Het komt mij voor dat de rechtbank de geciteerde mededeling van de Staat niet zonder meer had mogen aanvaarden, maar de Staat (die daar, gezien zijn standpunt in het geding, belang bij had¹⁰) had moeten opdragen na te gaan of een duplicaat voorhanden was, of dat een vermelding in de Indonesische staatscourant van deze optie kon worden geproduceerd.

Men zou dat kunnen zien als gedeeltelijke inwilliging van het op 27 juli 1993 namens Halsamer gedane verzoek, maar ook als een opdracht aan de Staat diens verweer beter te onderbouwen. Indien de Staat daaraan had kunnen voldoen, dan had onomstotelijk kunnen komen vast te staan dat het standpunt van Halsamer onjuist was. Indien daarentegen zou zijn gebleken dat de Indonesische autoriteiten zich destijds als regel hielden aan de bepaling van art. 12, 4e al. OTS¹¹, maar dat een duplicaat van de optie van Halsamer niet voorhanden was, en evenmin in de Indonesische staatscourant te vinden was, dan zou dat een argument ten gunste van verzoekster hebben opgeleverd.

2.2.4. Door in weerwil van art. 12, 4e al., OTS zonder meer een (in een andere zaak gedane) mededeling van de Staat te accepteren, verder aan het hier bedoelde verzoek van Halsamer voorbij te gaan en haar beschikking op een gedingstuk te baseren waarvan de betekenis omstreden was, is de rechtbank in haar motive-

9. Vgl. A.C. van den Blink, De procedure tot vaststelling van het Nederlanderschap, Studiekering Offerhaus, reeks Internationaal Privaatrecht, nr. 18, 1989, p. 9-11.

10. Vgl. De Groot/Tratnik, t.a.p., p. 131.

11. Vgl. voor publikatie van opties voor de Indonesische nationaliteit in de Indonesische staatscourant HR 29 sept. 1989, NJ 1989, 877, ro. 5.1., sub b, en ro. 5.2. en c.o.m. bij HR 27 nov. 1979, NJ 1980, 550, p. 551 rk., 1e volle al.

5. Nr. 14, p. 11.

6. Dossiersuk 6.

7. Dossiersuk 7.

8. Vgl. G.R. de Groot/M. Tratnik, Nationaliteitsrecht, Studiepockets privaatrecht nr. 41, 1986, p. 132. Deze auteurs drukken zich hier m.i., zeggend dat de rechters hier niet als burgerlijke rechters optreden, iets te sterk uit.

ringsplicht te kort geschoten.

Onderdeel 3, dat kennelijk beoogt daartegen op te komen, treft derhalve doel.

2.3.1. Gezien het bovenstaande behoeven de overige twee onderdelen van het middel geen behandeling, maar ik zal daar volledigheidshalve toch op ingaan.

2.3.2. *Onderdeel 1* werpt tegen dat de rechtbank ten onrechte en zonder nadere motivering voorbij is gegaan aan de essentiële stellingen van Halsamer, inhoudend dat zij noch mondeling noch schriftelijk heeft geopteerd en dat uit de niet door haar ondertekende verklaring niet haar wil om voor de Indonesische nationaliteit te opteren kan worden afgeleid.

De rechtbank zou Halsamers stellingen onjuist, althans te beperkt, hebben opgevat. Halsamer zou niet hebben betoogd dat het ontbreken van haar handtekening de rechtsgeldigheid van de optie aantast, maar dat zij niet voor de Indonesische nationaliteit heeft geopteerd en dat het tegendeel niet uit de verklaring van de landrechter kan worden afgeleid.

Onderdeel 2 voegt hieraan toe dat de rechtbank haar overweging dat de optie rechtsgeldig is verricht onvoldoende heeft gemotiveerd en uit de verklaring van de landrechter een onbegrijpelijke gevolgtrekking heeft gemaakt.

2.2.3. De onderdelen 1 en 2 zijn onderling tegenstrijdig. Het is niet mogelijk aan stellingen voorbij te gaan en deze stellingen tevens af te wijzen.

Onderdeel 2 heeft het hier in zoverre bij het rechte eind dat niet alleen uit dat onderdeel, maar ook uit de bestreden beschikking (ro. 6 sub II, eerste twee alinea's) blijkt dat de rechtbank aan de bedoelde stelling niet voorbij is gegaan.

Daaruit volgt dat onderdeel 1 geen feitelijke grondslag heeft.

2.3.4. *Onderdeel 2* lijkt ten dele op een misverstand te berusten. In het inleidend verzoekschrift¹² is te lezen:

„In casu is de optieverklaring van 6 november 1951 door verzoekster niet ondertekend. Niet blijkt derhalve van verzoeksters wil uitdrukkelijk en ondubbelzinnig voor de Indonesische nationaliteiten te hebben geopteerd. Zij is dan ook van mening niet rechtsgeldig (...) te hebben geopteerd voor de Indonesische nationaliteit.”

Op de fotokopie van de bedoelde verklaring is inderdaad geen handtekening van Halsamer te onderkennen. Op die omstandigheid heeft verzoekster zich voor de rechtbank beroepen.

De rechtbank heeft echter overwogen dat het ontbreken van verzoeksters handtekening op de optieverklaring nog niet betekende dat zij ook geen optieverzoek had gedaan.

De door de rechtbank gebezigde terminologie is verwarrend. Een optie is, zoals art. 12 van

de OTS¹³ het uitdrukt, een verklaring van verkiezing of verwerping van nationaliteit. Ik houd het er op dat de rechtbank met „optieverzoek” bedoelt: optie, en met „optieverklaring”: het (hier door de landrechter uitgereikte) bewijsstuk daarvan; vgl. over dit laatste art. 12, 3e al., OTS. Uit dat officiële bewijsstuk heeft de rechtbank afgeleid dat Halsamer zelf rechtsgeldig een optie heeft uitgebracht. Met het beroep op dit stuk is deze gevolgtrekking op zichzelf (en afgezien van het onder 2.2. betoogde) voldoende gemotiveerd.

Evenmin acht ik de afleiding uit een gedingstuk op zichzelf onbegrijpelijk; deze wordt dat ook niet door het gebruik van minder gelukkige terminologie.

2.3.5. Uit het bovenstaande volgt dat de onderdelen 1 en 2 vergeefs zijn voorgesteld.

3. Conclusie

De conclusie luidt tot vernietiging van de bestreden beschikking en tot terugwijzing van de zaak naar de rechtbank in Den Haag.

Hoge Raad:

1. Het geding in feitelijke instantie

Met een op 24 februari 1993 gedateerd verzoekschrift heeft verzoekster tot cassatie – verder te noemen: Halsamer – zich gewend tot de Rechtbank te 's-Gravenhage met verzoek vast te stellen dat zij, die vanaf haar geboorte op 31 augustus 1929 de Nederlandse nationaliteit bezit, deze na 16 november 1951 heeft behouden.

Nadat verweerder in cassatie – verder te noemen: de Staat – tegen het verzoek verweer had gevoerd en de Officier van Justitie tot afwijzing van het verzoek had geconcludeerd, heeft de Rechtbank bij beschikking van 19 januari 1994 het verzochte afgewezen.

(...)

3. Beoordeling van het middel

3.1 In cassatie moet ervan worden uitgegaan dat Halsamer op 31 augustus 1929 is geboren in het toenmalige Nederlands Indië, dat zij op 27 december 1949 – tijdstip van de soevereiniteitsoverdracht – de Nederlandse nationaliteit bezat, welke nationaliteit zij op dat tijdstip heeft behouden ingevolge het bepaalde bij art. 3 in verbinding met art. 1 van de Overeenkomst van 21 december 1949 tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Indonesië betreffende de toescheiding van staatsburgers (OTS), en dat zij op grond van art. 3 OTS bevoegd was om binnen de daartoe gestelde termijn – bij art. 13 OTS bepaald op twee jaren na de soevereiniteitsoverdracht – te verklaren de Indonesische nationaliteit te verkiezen.

3.2 De Staat heeft het door Halsamer op de voet van art. 17 van de Rijkswet op het Neder-

12. Nr. 15, p. 12, ook geciteerd in het cassatierekest, § 8.2., p. 4.

13. Vgl. S & J 1a, 1985, p. 105. In de in noot 1 genoemde latere editie is een stuk van de overeenkomst weggefallen.

landerschap gedane verzoek tot vaststelling van haar Nederlanderschap bestreden met de stelling – samengevat weergegeven – dat zij op 16 november 1951, derhalve binnen de gestelde termijn, heeft geopteerd voor de Indonesische nationaliteit, als gevolg waarvan zij toen haar Nederlandse nationaliteit heeft verloren.

Tot staving van deze stelling heeft de Staat zich beroepen op een geschrift dat door de Rechtbank is aangemerkt als een (slecht leesbare) copie van een op 16 november 1951 onder nr. 359/1951 opgemaakte en in de Indonesische taal gestelde verklaring. Volgens een zich bij de stukken bevindende Nederlandse vertaling ervan draagt dat geschrift de handtekening van R. Moehammad Amin, chef de bureau van het Landgerecht te Surabaya, doch niet de handtekening van Halsamer, en houdt het in dat Halsamer op 16 november 1951 ten overstaan van de Landrechter te Surabaya heeft verklaard voor de Indonesische nationaliteit te opteren.

Hetgeen Halsamer, voor zover in cassatie van belang, hiertegen heeft aangevoerd, kan bezwaarlijk anders worden verstaan dan in die zin dat zij nimmer voor de Indonesische nationaliteit heeft geopteerd, dat haar wil ook nimmer gericht is geweest op zodanige optie, dat het vorenbedoelde geschrift, indien al een copie van een optieverklaring, bij gebreke van haar handtekening niet tot staving van de door de Staat gestelde optie kan dienen, en dat, naar zij vermoedt, haar werkgever de optieverklaring namens haar heeft afgelegd teneinde te bewerkstelligen dat zij haar werk zou kunnen blijven verrichten in plaats van als vreemdeling het land te worden uitgezet.

3.3 Bij haar bestreden beschikking heeft de Rechtbank geoordeeld dat sprake is van een rechtsgeldige optie, als gevolg waarvan Halsamer de Indonesische nationaliteit heeft verkregen en de Nederlandse nationaliteit heeft verloren, daartoe overwegende dat de schriftelijke verklaring Halsamers naam draagt, terwijl op geen enkele wijze eruit blijkt „dat het verzoek is gedaan door haar werkgever of dat Halsamer het verzoek niet zou hebben getekend, zoals zij betoogt”. Daartegen keert zich het middel.

3.4 Onderdeel 3 van het middel, welk onderdeel de Hoge Raad eerst zal behandelen, heeft tot uitgangspunten – samengevat weergegeven – dat in procedures op de voet van art. 17 van de Rijkswet op het Nederlanderschap – waarbij niet in een tweede feitelijke instantie is voorzien – de rechter zich met betrekking tot het onderzoek naar de feiten die voor de vaststelling van de nationaliteit van belang zijn, niet lijdelijk behoort op te stellen, alsmede dat, nu Halsamer ten tijde van de soevereiniteitsoverdracht haar Nederlandse nationaliteit had behouden, terwijl de Staat stelt dat zij die nationaliteit sedertdien – door het doen van een optie in de zin van art. 3 OTS – heeft verloren, het op de weg van de Staat ligt om, in het bijzonder door overlegging van daartoe in aanmerking komende bescheiden, de juistheid van die stelling te sta-

ven. Deze uitgangspunten zijn juist.

Het onderdeel verwijt de Rechtbank onder miskenning van die uitgangspunten en zonder nadere motivering te zijn voorbijgegaan aan het verzoek van Halsamer om de Staat te gelasten hetzij de „originele optieverklaring” dan wel andere stukken ter onderbouwing van de gestelde optie in het geding te brengen. Daartoe wijst het onderdeel op een naar aanleiding van bedoeld verzoek door de Griffier van de Rechtbank aan de advocaat van Halsamer gerichte brief van 3 september 1993, houdende mededeling dat de Rechtbank op dat verzoek niet ingaat, aangezien door de vertegenwoordiger van de Staat „tijdens de behandeling van een aan deze zaak identieke zaak (is) meegedeeld dat de opties indertijd zijn uitgebracht ten overstaan van de Indonesische autoriteiten en dat deze stukken derhalve niet in het bezit zijn van de Nederlandse autoriteiten, zodat aan de Staat niet het verwijt kan worden gemaakt dat de Staat de optieverklaring van verzoekster niet overlegt”.

In dit verband beroept het onderdeel zich op art. 12 OTS, ingevolge welke bepaling de „gedurende een kalendermaand afgelegde verklaringen (...) in de daarop volgende maand in de staatscourant van de staat wiens ambtenaren daarvan kennis hebben genomen, (worden) gepubliceerd, terwijl duplicaten of gewaarmerkte afschriften dier verklaringen maandelijks aan de Regering van de andere staat worden toegezonden”.

3.5 Het onderdeel treft doel. In het licht van de hiervoor bedoelde uitgangspunten en in aanmerking genomen het grote belang dat voor een persoon met zijn nationaliteit kan zijn gemoeid, had de Rechtbank, tegenover Halsamers gemotiveerde bestrijding van de gestelde betekenis en draagwijdte van het hiervoor onder 3.2 bedoelde geschrift, niet enkel uit dat geschrift mogen afleiden dat Halsamer op 16 november 1951 op rechtsgeldige wijze voor de Indonesische nationaliteit heeft geopteerd, zulks zonder nadere motivering, die echter ontbreekt, en zonder tenminste van de Staat overlegging te verlangen van de aflevering van de Indonesische Staatscourant, waarin de door hem gestelde optie was gepubliceerd, en van een desbetreffend duplicaat of gewaarmerkt afschrift als in art. 12 OTS bedoeld.

3.6 De bestreden beschikking kan dus niet in stand blijven.

Na verwijzing zal de Rechtbank in volle omvang en met inachtneming van het hiervoor overwogene dienen te onderzoeken of Halsamer op 16 november 1951 voor de Indonesische nationaliteit heeft geopteerd. In verband daarmee behoeven de onderdelen 1 en 2 van het middel geen behandeling.

4. Beslissing

De Hoge Raad:

vernietigt de beschikking van de Rechtbank te 's-Gravenhage van 19 januari 1994;

verwijst het geding naar de Rechtbank ter verdere behandeling en beslissing.

Noot

1. Op 27 december 1949 werd door het Koninkrijk der Nederlanden de op 17 augustus 1945 uitgeroepen onafhankelijkheid van Indonesië volkenrechtelijk erkend door het in kracht treden van een wet, waarin ondermeer een „Overeenkomst betreffende de toescheiding van staatsburgers” (hierna evenals in de tekst van de beschikking van de HR af te korten als OTS) was opgenomen (Wet van 21 december 1949, *Stb.* J 570). Iedereen die de Nederlandse nationaliteit bezat (hetzij het Nederlandschap in de zin van de Wet op het Nederlandschap en het ingezetenschap van 1892 hetzij de hoedanigheid van Nederlands onderdaansch-niet-Nederlandschap in de zin van de Wet van 10 februari 1910, *Stb.* 593) werd tussen beide staten verdeeld. Sommigen werden toegedeeld aan Indonesië zonder dat zij een optierecht op de Nederlandse nationaliteit bezaten, anderen werden toegescheiden aan Nederland zonder dat zij enig recht op de nationaliteit van Indonesië konden doen gelden. Er waren echter ook grote groepen personen, die aan het ene land werden toegescheiden, maar door de uitoefening van een optierecht de nationaliteit van het andere land konden (terug-)verwerven. Aangekend zij, dat degenen die aan Nederland werden toegescheiden, respectievelijk voor de Nederlandse nationaliteit opteerden, vrijwel steeds Nederlander in de zin van de Wet van 1892 werden, ook als zij voor 27 december 1949 slechts de status van Nederlands onderdaan-niet-Nederlander bezaten. Zulks is het geval dankzij de Wet van 21 december 1951, *Stb.* 593, die met terugwerkende kracht tot 27 december 1949 in werking trad en het toepassingsgebied van de Wet op het Nederlands-onderdaansch-niet-Nederlandschap beperkte tot het territorium van Nederlands Nieuw Guinea. Zie voor een uitwerking van de hoofdlijnen van de toescheiding van staatsburgers tussen Nederland en Indonesië R.H. de Haas-Engel, *Het Indonesische nationaliteitsrecht*, proefschrift Maastricht, Kluwer Deventer 1993, blz. 118-138. Zie voor enkele kritische aantekeningen over de terugwerkende kracht van de Wet van 1951 G.R. de Groot, *Bent U Nederlander?*, Beschouwingen over de verwerving van de Nederlandse nationaliteit door geboorte, in: *De Iure*, *Revista Juridica Arubana* 1993, juni 1993, blz. 12-14.

2. Mevr. Halsamer behoorde tot diegenen die bij de onafhankelijkheid van Indonesië aan Nederland werden toegescheiden maar kon opteren voor de Indonesische nationaliteit. De wijze waarop zij haar optierecht kon uitoefenen, werd geregeld in art. 12 OTS. Dit artikel bepaalde, dat de verklaring kon worden afgelegd ten overstaan van bepaalde in dat artikel opgesomde autoriteiten, waaronder de „gewo-

ne dagelijkse rechter van de betreffende persoon” of aan deze autoriteiten kon worden toegezonden. De onder een schriftelijke verklaring gestelde handtekening of vingertopafdruk moest worden gelegaliseerd. Een bewijs van het afleggen van de verklaring moest terstond aan de optant worden uitgereikt of toegezonden. De in een bepaalde kalendermaand afgelegde verklaringen moesten in de volgende maand in de staatscourant van de staat, wiens ambtenaren daarvan kennis hadden genomen, worden gepubliceerd. Tenslotte moesten duplicaten of gewaarmerkte afschriften van de optieverklaringen maandelijks aan de regering van de andere staat worden gezonden.

Impliceren al deze regels, dat – anders dan later het geval was met de optierechten neergelegd in de Toescheidingsovereenkomst tussen Suriname en Nederland en met de optierechten op grond van de Wet op het Nederlandschap en het ingezetenschap uit 1892 of de latere Rijkswet op het Nederlandschap uit 1985 – het uitbrengen van een optieverklaring op grond van de OTS dus niet onder alle omstandigheden een vormvrije handeling was, maar een handeling waarvoor vormvereisten golden? Die conclusie hoeven we niet perse te trekken. Art. 12 OTS schrijft niet voor, dat het bewijsstuk dat wordt opgemaakt van een mondelinge optieverklaring (op straffe van nietigheid) moet worden ondertekend. Het is verdedigbaar om een dergelijke mondelinge optieverklaring als geldig te beschouwen. Hetzelfde geldt voor een schriftelijke verklaring, waarvan de handtekening of de vingertopafdruk niet is gelegaliseerd. Maar het moet dan natuurlijk wel vaststaan, dat de desbetreffende verklaringen inderdaad zijn afgelegd door de optiegerechtigden. Juist in gevallen, waarin de optiegerechtigde zulks ontkent, spelen de instructies die art. 12 OTS bevat voor de autoriteiten een belangrijke rol.

3. Mevr. Halsamer stelde, dat zij niet had geopteerd. Zij verzocht derhalve ex art. 17 *RwNed* vaststelling van haar *Nederlander*-schap. De Staat der Nederlanden meende evenwel, dat wel geopteerd was en wees op een document van het Landgerecht te Surabaya (de voor Halsamer bevoegde rechter), inhoudende dat Halsamer voor de Landrechter had geopteerd. Het desbetreffende document was echter niet voorzien van de handtekening van Halsamer. Halsamer stelde, dat niet zij, doch wellicht haar werkgever had geopteerd. Wie moest nu wat bewijzen?

De rechtbank 's-Gravenhage meende, dat uit het overgelegde stuk bleek, dat wel geopteerd was en niet bleek, dat niet Halsamer maar een ander de kwestieuze verklaring had afgelegd. In de visie van de rechtbank had kennelijk Halsamer deze veronderstelling door bewijzen moeten staven.

De HR was evenwel van oordeel, dat deze gevolgtrekking te snel was gemaakt. Nu de bij de OTS aan Nederland toegescheiden Halsamer

mer slechts door het afleggen van een optieverklaring voor de Indonesische nationaliteit het Nederlandschap had kunnen verliezen, had de Staat de optieverklaring met „daartoe in aanmerking komende bescheiden” moeten staven, nu Halsamer het afgelegd hebben van de optieverklaring gemotiveerd had ontkend. Zulks was niet gebeurd: slechts een niet door Halsamer ondertekende verklaring was overgelegd. „Zonder nadere motivering” en „zonder tenminste van de Staat overlegging te verlangen van de aflevering van de Indonesische Staatscourant, waarin de door hem gestelde optie was gepubliceerd, en van een desbetreffend duplicaat of gewaarmerkt afschrift als in art. 12 OTS bedoeld” had de rechtbank daarom op grond van de bekende feiten niet mogen concluderen, dat Halsamer haar Nederlandschap had verloren.

4. Impliceert deze formulering, dat Halsamer uitsluitend dan geen Nederlandse blijkt te zijn, indien de Staat alsnog een in de maand na het afleggen van de beweerde optieverklaring verschenen publicatie van die verklaring in de Indonesische Staatscourant kan overleggen, alsmede het bedoelde duplicaat of afschrift? Ik meen dat zulks niet het geval is. Gemotiveerd kan een rechter ook met ander of zelfs minder bewijs genoegen nemen. De Staat zal dan de bouwstenen voor de motivering moeten leveren. Een en ander is van groot belang, omdat mij bekend is, dat de Staat inmiddels in het bezit is van een kopie van de Indonesische Staatscourant (Berita-Negara Republik Indonesia) van 25 januari 1955 (d.w.z. ruim drie jaren na de beweerde aflegging van de optieverklaring), waar op blz. 98 de naam van Elsa Wilhelmina Halsamer prijkt. Het is mij onbekend, of inmiddels ook een door Halsamer ondertekende optieverklaring is opgedoken. Hoe liggen de bewijsrechtelijke kaarten, als de Staat behalve de reeds overlegde niet ondertekende verklaring en de thans opgedoken Indonesische Staatscourant geen verdere bewijzen voor het afleggen van de optie weet te produceren? Het feit, dat de naam van Halsamer pas na drie jaren als optante in de Indonesische Staatscourant werd gepubliceerd en niet zoals art. 12 OTS wilde in de maand na het afleggen van de beweerde verklaring, maakt de beweerdelijk afgelegde verklaring niet nietig. De publicatie is niet constitutioneel, maar beoogt de verandering van nationaliteit openbaar te maken. Het thans kunnen overleggen van de Indonesische Staatscourant is een indicatie, dat de verklaring wellicht inderdaad is afgelegd. Het door de Staat reeds gebruikte document was eveneens al een indicatie voor dat feit. Daar Halsamer echter suggereert dat haar werkgever wellicht voor haar die verklaring heeft afgelegd, is het cruciaal, dat de Staat ook een duplicaat of gewaarmerkt afschrift van de optieverklaring als bedoeld in art. 12 OTS overlegt. Kan de Staat zulks niet, dan kan m.i. in beginsel niet tot verlies van het Nederlandschap worden geconcludeerd. Kan

de Staat zulks inmiddels wel, en staat op het desbetreffende document de handtekening van Halsamer, dan kan tot verlies van het Nederlandschap worden geconcludeerd. Het zou dan aan Halsamer zijn om te stellen en te bewijzen, dat de handtekening is vervalst. Kan de Staat het bedoelde document overleggen en staat daarop de handtekening van Halsamer niet, dan hangt het er van af. In beginsel kan dan niet tot verlies worden geconcludeerd, tenzij de Staat aantoonst aan de hand van de zich bij Justitie bevindende archieven, dat op de desbetreffende duplicaten of afschriften ex art. 12 OTS heel vaak de handtekeningen van de optanten ontbraken. Als dat het geval zou zijn, kan ook bij ontbreken van de handtekening van Halsamer in beginsel nog worden aangenomen, dat de optieverklaring inderdaad is afgelegd. Die conclusie kan dan weer worden voorkomen, doordat Halsamer bijvoorbeeld bewijst dat het vaker is voorgekomen, dat een optieverklaring op grond van de OTS is afgelegd door een ander dan de optiegerechtigde. Mocht dat het geval zijn, dan kan het verlies van het Nederlandschap door Halsamer niet worden aangenomen zonder dat een door haar getekend optiedocument wordt overlegd. Zulks sluit ook aan bij het feit, dat in geval van schriftelijke optie dient te worden nagegaan, of de handtekening of vingertopafdruk inderdaad die van de optiegerechtigde is; zulks kennelijk ter voorkoming van fraude.

5. Wie moet nu in het algemeen welke bewijzen leveren, indien de Staat beweert, dat iemand zijn of haar Nederlandschap heeft verloren, terwijl de betrokkene een ander standpunt inneemt? Het is in elk geval niet zo, dat de justiciabele zal moeten bewijzen, dat hij nog Nederlander is. Evenmin is het echter zo, dat de volledige bewijslast op de Staat drukt. Indien de Staat van mening is, dat een Nederlander het Nederlandschap heeft verloren, dan zal dit standpunt goed gemotiveerd moeten worden onderbouwd en door in aanmerking komende bewijzen aannemelijk moeten worden gemaakt. In elk geval dient de Staat daartoe - indien nodig - alle documenten te overleggen, die conform de nationaliteitsrechtelijke regels in het bezit van de Staat behoren te zijn.

6. Zie over de verdeling van de bewijslast in nationaliteitsrechtelijke aangelegenheden ook de op 6 juni 1996 te Maastricht te verdedigen dissertatie van Carola Poortman, Rechterlijke vaststelling van het bezit van de nationaliteit in Nederland en Duitsland. Een onderzoek naar proces- en bewijsrechtelijke aspecten van de rechterlijke vaststelling van nationaliteitsbezit in rechtsvergelijkend perspectief.